

Recente ontwikkelingen met betrekking tot de juridische tweedelijnsbijstand in het vreemdelingenrecht

KATI VERSTREPEN^a
JAN DE LIEN^b

^a Pro stafhouder, balie Antwerpen.

^b Adjunct voorzitter, Bureau voor juridische bijstand Antwerpen.

1. INLEIDING

Op 1 september 2016 trad de wet op de hervorming van de tweedelijnsbijstand in werking. Aan deze hervorming werd lang gewerkt. De ambities waren dan ook hoog. Reeds in zijn beleidsplan van 17 november 2014 gaf minister van justitie Koen GEENS aan welke richting deze hervorming zou nemen (GEENS, 2014):

- een strenger toezicht op zowel de gebruikers van de tweedelijnsbijstand als de pro deo-advocaten;
- het afschaffen van het onweerlegbaar vermoeden van behoeftigheid (met uitzondering van dringende procedures);
- het in rekening brengen van alle inkomsten voor de erkenning van het recht op tweedelijnsbijstand;
- de herdenking van de rol van de bureaus voor juridische bijstand met betrekking tot de rechtsingang;
- de herziening van de sanctieprocedure bij misbruik door advocaten.

Uiteindelijk werd beslist een aantal maatregelen te nemen ten aanzien van zowel de begunstigden van de juridische bijstand als ten aanzien van de verstrekkers van de juridische bijstand (Wetsontwerp, 4 mei 2016).

Ten aanzien van de begunstigden van bijstand werden twee belangrijke maatregelen genomen. Vooreerst wordt de rechtzoekende verplicht een eigen bijdrage te betalen per aanstelling van een advocaat en per procedure, het zogenaamde remgeld. Verder wordt voortaan, bij het bepalen of er recht is op de toewijzing van een pro Deo advocaat, nagegaan of de rechtzoekende over 'ontoereikende bestaansmiddelen' beschikt en niet meer, zoals vroeger, over 'onvoldoende inkomsten'.

Ten aanzien van de advocaten werden eveneens twee wijzigingen doorgevoerd: enerzijds worden aan de bureaus voor juridische bijstand meer mogelijkheden gegeven om sanctionerend op te treden ingeval tekortkomingen worden vastgesteld en anderzijds wordt de nomenclatuur, waarop de vergoeding van de advocaten voor de door hen geleverde prestaties gebaseerd is, aangepast.

De hervorming van de tweedelijnsbijstand betreft dus alle rechtzoekenden. Het voorwerp van huidige bijdrage beperkt zich evenwel tot een onderzoek naar de gevolgen van deze hervorming in vreemdelingenzaken.

Nagegaan zal worden wanneer vreemdelingen recht hebben op de kosteloze bijstand van een advocaat en of zij in dat geval gevraagd zullen worden een eigen bijdrage te betalen. Tenslotte zal verder ingegaan worden op de gevolgen van deze hervorming voor de advocaten die deze vreemdelingen bijstaan.

2. IN WELKE GEVALLEN HEBBEN VREEMDELINGEN RECHT OP DE BIJSTAND VAN EEN ADVOCaat IN HET KADER VAN DE TWEEDELIJSBIJSTAND?

De voorwaarden waaraan iemand moet voldoen om recht te hebben op de kosteloze bijstand van een advocaat worden opgesomd in het KB van 3 augustus 2016.

2.1. Vermoeden van onvermogen

Net zoals vroeger maakt het KB een onderscheid tussen de rechtzoekenden die vermoed worden onvermogen te zijn en zij die niet van dit vermoeden genieten. Deze laatste categorie moet, willen zij een beroep doen op de kosteloze bijstand, aantonen dat hun netto maandelijks inkomen lager ligt dan het bedrag voorzien in het KB (Art. 1, KB 3 augustus 2016)¹¹.

In bepaalde gevallen genieten vreemdelingen van het weerlegbaar vermoeden van onvermogen.

Dat is o.m. het geval voor:

- Artikel 1, §2, 9° KB: de vreemdeling, voor wat betreft de indiening van het verzoek tot machtiging van verblijf, of van een administratief of rechterlijk beroep tegen een beslissing die genomen werd met toepassing van de wetten betreffende de toegang, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, op overlegging van bewijsstukken;
- Artikel 1, §2, 10° KB: de asielaanvrager of de persoon die een aanvraag indient van het statuut van ontheemde, op overlegging van bewijsstukken.

Bekijken we eerst de situatie van de vreemdelingen voorzien in artikel 1, §2, 9° van het KB. Wie zijn zij? Uiteraard komt in de vreemdelingenwet de term 'vreemdeling die een verzoek tot machtiging van verblijf indient' of 'vreemdeling die een administratief of rechterlijk beroep indient tegen een beslissing genomen in toepassing van de vreemdelingenwet' niet voor. Het komt dus aan de bureaus voor juridische bijstand toe om te bepalen welke vreemdelingen kunnen genieten van dit weerlegbaar vermoeden van onvermogen. Bij gebrek aan definiëring lijkt het evenwel onmogelijk dat het bureau dit begrip beperkt zou interpreteren. Alleszins is het duidelijk dat het vermoeden beperkt blijft tot vreemdelingen die een machtiging tot verblijf willen indienen of vreemdelingen die een procedure willen voeren tegen een beslissing genomen op basis van de vreemdelingenwet. Dit betekent dat vreemdelingen die een procedure willen voeren op een andere juridische basis niet van dit vermoeden kunnen genieten. We denken dan aan het aanvragen van een beroepskaart of het indienen van een beroep tegen een afwijzing van de nationaliteitsverklaring.

2.2. Bewijsstukken

Om in aanmerking te komen voor de bijstand van een advocaat dient de vreemdeling bewijsstukken voor te leggen. Uiteraard is de vraag welke stukken dienen voorgelegd te worden. Aangezien noch het KB, noch het compendium (ORDE VAN VLAAMSE BALIES, 2016) enige indicatie geven is het ook hier aan de bureaus voor juridische bijstand om te bepalen welke stukken aanvaard kunnen worden. Wanneer het gaat om een vreemdeling die een machtiging tot verblijf wil indienen moet elk stuk waaruit blijkt dat deze vreemdeling een machtiging tot verblijf wil indienen, gaande van een paspoort of identiteitskaart, over een verkregen visum, tot een eerder genomen bevel om het land te verlaten, volstaan.

¹¹ Op datum van de redactie van huidige bijdrage ligt de grens op 953 euro netto per maand voor een alleenstaande. Een volledig overzicht kan gevonden worden op <https://www.advocaat.be/DipladWebsite/media/DipladMediaLibrary/Documenten/Pro%20Deo/inkomensgrenzen010916.pdf>

Artikel 1,§2, 10° van het KB verleent verder het voordeel van het weerlegbaar vermoeden van onvermogen aan de asielaanvrager of de persoon die een aanvraag indient om het statuut van ontheemde te bekomen. Dat het indienen van een aanvraag tot het verkrijgen van het statuut van ontheemde niet meer mogelijk is, is de wetgever blijkbaar ontgaan.

Interessanter is dan ook het eerste deel van deze bepaling: de asielzoeker. Aangenomen kan worden dat de minister het weerlegbaar vermoeden heeft willen beperken tot de juridische bijstand die de asielaanvrager nodig heeft in het kader van deze asielaanvraag en niet in het kader van andere procedures, zoals huurgeschillen, arbeidsgeschillen, echtscheidingen, strafzaken of andere procedures. Dit is evenwel niet duidelijk. Wat doet men bijvoorbeeld wanneer de asielzoeker bijstand vraagt van een advocaat in het kader van een geschil met betrekking tot zijn opvang voor de duur van zijn asielprocedure? Valt hij dan onder het vermoeden van onvermogen of dient hij zijn onvermogen aan te tonen?

Ook hier stelt het KB dat de vreemdeling stukken dient voor te leggen. Wellicht zal het bureau voor juridische bijstand genoeg nemen met een bewijs dat de rechtzoekende een asielaanvraag heeft ingediend, de zogenaamde bijlage 26 of een andere asielbeslissing van de dienst vreemdelingenzaken, het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen of de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen.

Maar wat als de asielzoeker de bijstand van een advocaat vraagt vooraleer hij een aanvraag heeft ingediend? In dat geval zal het bureau genoeg moeten nemen met elk stuk dat de intentie van de vreemdeling om een asielaanvraag in te dienen aantoonst.

Zowel in het geval de vreemdeling een machtiging tot verblijf vraagt, als wanneer deze een beroep wenst in te stellen tegen een beslissing genomen op basis van de vreemdelingenwet of bijstand nodig heeft in het kader van een asielaanvraag is het vermoeden van onvermogen weerlegbaar.

2.3. Aanvraagformulier

Hoe dit vermoeden kan of moet weerlegd worden is niet bepaald in het KB van 3 augustus 2016. In het compendium geeft de Orde van Vlaamse Balies wel aan hoe dit vermoeden onderzocht dient te worden.

Zo moet, bij het indienen van de aanvraag, een formulier ingevuld en ondertekend worden door de rechtzoekende (ORDE VAN VLAAMSE BALIES, 2016: 35).

In deze vragenlijst wordt gepeild naar het inkomen en het vermogen van de rechtzoekende. Aan de rechtzoekende wordt gevraagd of hij eigenaar is van één of meerdere woningen of hij over bepaalde financiële tegoeden beschikt, of hij over rollend materieel beschikt, zoals een auto, een moto of een brommer en of hij steun krijgt van familie of vrienden.

Uiteraard is de vraag wat het bureau voor juridische bijstand met deze informatie doet. Stel dat de vreemdeling in het kader van de juridische bijstand bij zijn asielprocedure aangeeft dat hij in Aleppo een huis heeft, een auto en een bromfiets. Is dit dan voldoende voor het bureau voor juridische bijstand om te beslissen dat het vermoeden van onvermogen weerlegd is, zodat de aanvraag wordt afgewezen? Wat met het antwoord van de rechtzoekende op de vraag in het kader van zijn machtiging tot verblijf op basis van gezinshereniging beschikt over een appartement met zicht op zee in Sharm el Sheikh in Egypte? Hoe zal de voorzitter van het bureau de waarde van dit onroerend goed kunnen inschatten?

Het is duidelijk dat deze bepalingen in het compendium werden ingeschreven met de beste bedoelingen. Zolang aan het bureau voor juridische bijstand evenwel geen toegang verleend wordt tot de gegevens van de FOD Financiën blijft de controle op de werkelijke vermogenstoestand van de rechtzoekende “nattevingerwerk” en is elke beslissing ter zake aanvechtbaar bij de arbeidsrechtbank.

2.4. *Bewijs van samenstelling van gezin*

Naast het ingevulde aanvraagformulier wordt aan de rechtzoekende ook gevraagd een bewijs van samenstelling van gezin voor te leggen. Het spreekt voor zich dat vele vreemdelingen aan deze vraag niet kunnen voldoen. Wie een machtiging tot verblijf vraagt is per definitie nog niet ingeschreven in het bevolkings- of vreemdelingenregister en kan dit bewijs niet voorleggen. Ook wie de aanvraag deed, maar afgewezen werd en beroep wenst aan te tekenen kan dit bewijs niet voorleggen. Hetzelfde geldt voor wie een asielaanvraag wil indienen. Nu het voorleggen van een dergelijk bewijs niet vastgelegd is bij wet of KB staat het de voorzitter van het bureau voor juridische bijstand vrij om af te wijken van deze verplichting voorzien in het compendium. Aangenomen kan worden dat een eenvoudige motivering van de aanvrager waarom hij het gevraagde stuk niet kan voorleggen volstaat om ervan vrijgesteld te worden.

Ook de in het buitenland verblijvende rechtzoekende vreemdeling zal geconfronteerd worden met de onmogelijkheid om deze stukken aan te leveren zodat enige soepelheid noodzakelijk zal zijn. Als de vreemdeling ze al zou kunnen aanleveren, dan nog rijst het probleem van vertaling en het onderzoek van de waarachtigheid van het document dat vaak niet gelegaliseerd zal zijn, laat staan dat het legaliseerbaar is.

2.5. *Minderjarige vreemdelingen*

Wie onvoorwaardelijk recht heeft op de bijstand van een pro Deo-advocaat is de minderjarige vreemdeling. Ten aanzien van minderjarigen is immers het onweerlegbare vermoeden van ontoereikende bestaansmiddelen overeind gebleven (Art. 1, §4, KB 3 augustus 2016)¹². In vreemdelingenzaken zal vooral de niet begeleide minderjarige vreemdeling hieronder vallen. Het feit dat de aangestelde voogd om een eventuele aanstelling verzoekt verandert hieraan niets, ook niet wanneer de minderjarige in een pleeggezin verblijft. Het verdient herinnerd te worden aan het feit dat het enkel de aangestelde voogd is die de aanstelling van een advocaat kan vragen.

Het KB vermeldt verder dat om in aanmerking te komen er een kopie van de identiteitskaart moet worden gevoegd of enig ander document dat de minderjarigheid aantoont.

Voor de meeste minderjarige vreemdelingen zal dit weinig problemen opleveren, aangezien zij voor het merendeel in het bezit zijn van een beslissing van de Dienst Voogdij of van een bijlage 26. Zolang het document een naam en een leeftijd vermeldt is er voldaan aan de voorwaarden.

Ook de minderjarige vreemdeling van wie na een leeftijdstest zou blijken dat hij meerderjarig is, blijft genieten van het onweerlegbaar vermoeden van onvermogen, voor zover het voorwerp van de rechtsbijstand betrekking heeft op de betwisting van de resultaten van de leeftijdstest.

3. ZIJN VREEMDELINGEN VERPLICHT DE FORFAITAIRE BIJDRAGE TE BETALEN?

Met artikel 7 van de wet van 6 juli 2016 wordt in artikel 508/17 §2 Ger. W. voorzien in een forfaitaire bijdrage ten laste van de begunstigde. Deze bijdrage is verschuldigd per aanstelling en per gerechtelijke procedure waarbij de rechtzoekende door de advocaat wordt bijgestaan of vertegenwoordigd.

¹² De minderjarige geniet van de volledige kosteloosheid op voorlegging van zijn identiteitskaart of van enig ander document waaruit zijn staat blijkt.

Deze bijdrage bedraagt 20 euro per aanstelling en 30 euro per gerechtelijke procedure (Art. 3, KB 3 augustus 2016).

De rechtzoekende dient dit bedrag te betalen aan de advocaat en artikel 508/17 §3 Ger. W. laat uitdrukkelijk toe dat de advocaat slechts optreedt nadat hij het bedrag van de eigen bijdrage heeft ontvangen.

In §4 van artikel 508/17 Ger. W. worden een aantal uitzonderingen bepaald op deze verplichting. Zo is een persoon die een procedure instelt tot erkenning als staatloze, een persoon die een asielaanvraag indient, een persoon die een procedure instelt tegen een terugkeerbeslissing of inreisverbod en een persoon die niet over enig bestaansmiddel beschikt vrijgesteld van het betalen van deze eigen bijdrage. Verder wordt in artikel 508/17, §5 voorzien dat het bureau voor juridische bijstand kan beslissen tot een gehele of gedeeltelijke vrijstelling van het betalen van de bijdrage, wanneer het van mening is dat het opleggen van de eigen bijdrage de toegang tot de rechter ernstig zou belemmeren of zijn proces oneerlijk zou maken.¹³

De bijdrage is dus verschuldigd per aanstelling en per gerechtelijke procedure. Dit houdt in dat voor administratieve procedures, zoals het indienen van een verzoek tot regularisatie of het indienen van een verzoek tot verlenging van een bevel om het land te verlaten enkel een bijdrage verschuldigd is voor de aanstelling.

Het indienen van een beroep bij de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen of bij de Raad van State geeft aanleiding tot de heffing van de bijdrage voor een gerechtelijke procedure.

Om uit te maken of het gaat om een gerechtelijke procedure dient men na te gaan of artikel 149 GW van toepassing is. Is dat niet het geval, dan gaat het om een administratieve procedure waarvoor geen bijdrage verschuldigd is.

Op deze regel is één uitzondering, met name de procedure die kan gevoerd worden op basis van artikel 71 Vreemd. W., waarbij aan de raadkamer de invrijheidstelling kan gevraagd worden van een vreemdeling die opgesloten wordt.

Nogmaals geldt de verplichting tot betaling van de eigen bijdrage alleen voor zover geen vrijstelling voorzien is in §4 van artikel 508/17 Ger.W.

Ter zake kan ook verwezen worden naar artikel 13.4 van Richtlijn 2008/115 waarin we lezen: *“de lidstaten zorgen ervoor dat op verzoek gratis de noodzakelijke rechtsbijstand en/of vertegenwoordiging ter beschikking wordt gesteld, overeenkomstig de relevante nationale wetgeving of regels inzake rechtshulp, en kunnen bepalen dat op zulke gratis rechtsbijstand en/of vertegenwoordiging de voorwaarden van toepassing zijn als bedoeld in artikel 15, leden 3 tot en met 6, van Richtlijn 2005/85/EG.”*

De samenlezing van de verschillende artikelen leidt er toe dat slechts zeer sporadisch de eigen bijdrage verschuldigd is door de vreemdeling. Het gaat dan over procedures die dienen gevoerd te worden voor de rechtbank, waarbij het bureau voor juridische bijstand van oordeel is dat het opleggen van de verplichting tot betaling van een eigen bijdrage niet leidt tot een belemmering van de toegang tot het recht.

13 Artikel 508/17 §5 Ger. W.: *“Onverminderd paragraaf 4, beslist het bureau voor juridische bijstand bij een met redenen omklede beslissing en op verzoek van de aanvrager of van de begunstigde van de juridische bijstand, tot de gehele of gedeeltelijke vrijstelling van betaling van de in paragraaf 1 bedoelde bijdragen, indien het van mening is:*

1° dat de opeenstapeling van de procedures waarvoor een bijdrage verschuldigd is, de toegang tot de rechter voor de aanvrager of voor de begunstigde van de juridische tweedelijnsbijstand ernstig zou belemmeren, of zijn proces oneerlijk zou maken, of

2° dat de betaling van de bijdragen de toegang tot de rechter voor de aanvrager of voor de begunstigde van de juridische tweedelijnsbijstand ernstig zou belemmeren, of zijn proces oneerlijk zou maken.”

4. WAT IS DE IMPACT VAN DE HERVORMING VAN DE TWEDELIJNSBIJSTAND OP DE ADVOCATEN DIE DEZE VREEMDELINGEN BIJSTAAN?

De hoger beschreven hervormingen hebben heel wat impact op het werk van de advocaat die vreemdelingen bijstaat.

Vooreerst zorgen de wijzigingen van het pro Deo-systeem voor een verhoging van de administratieve werklust. Elk aanvraagformulier dient samen met de rechtzoekende ingevuld te worden. Het is niet altijd evident om aan de juiste informatie te komen in verband met het bezit van een eigen woning, eigen financiële middelen of rollend materieel van de betrokken vreemdeling in het land van herkomst.

Wanneer de vreemdeling niet in een opvangcentrum verblijft, maar overleeft op eigen kracht of geniet van humanitaire hulp van derden is het niet eenvoudig om het vermoeden van onvermogen staande te houden. Het bureau voor juridische bijstand verlangt in deze gevallen van de rechtzoekende dat hij een negatief bewijs levert, met name dat hij niet over toereikende bestaansmiddelen beschikt. Zulks is uiteraard onmogelijk.

Het heikele punt blijft uiteraard de vergoeding van de door de advocaten geleverde prestaties. Bij de aankondiging van de hervorming van de tweedelijnsbijstand werd verwezen naar het voorstel tot de oprichting van een 'fonds voor de tweedelijnsbijstand'. Met betrekking tot dit fonds werd een wetsvoorstel ingediend (Wetsvoorstel 24 mei 2016). Na een vernietigend advies van de Raad van State werd dit voorstel evenwel afgevoerd (ADVIES RVS, 2016). Het gevolg is dat advocaten in het geheel niet weten aan welke tarieven zij vandaag werken. Dit is problematisch aangezien zij pas medio 2018 zullen betaald worden voor de prestaties die zij leveren tussen 1 juli 2016 en 31 juni 2017. De minister houdt immers vast aan de gesloten portefeuille¹⁴, zodat de vergoeding van de advocaten voor de door hen geleverde prestaties volkomen afhankelijk blijft van het aantal door hen allen te samen geleverde prestaties gedurende het voorbije jaar.

Dit is in een tijd waar advocaten door het Wetboek Economisch Recht beschouwd worden als ondernemers onwerkbaar en onaanvaardbaar.

Door de Orde van Vlaamse Balies werd aan de minister een nieuwe nomenclatuur (MB 19 juli 2016) voorgesteld. Bij het opmaken van deze nomenclatuur werden verschillende gespecialiseerde advocaten geraadpleegd. Telkens werd hen gevraagd voor de omschreven prestatie op te geven welke de gemiddelde tijdsduur is die zij aan deze prestatie besteden. Aan de geraadpleegde advocaten werd vooropgesteld dat deze enkel zou aanvaard worden wanneer de minister zou garanderen dat per uur een bedrag zou kunnen uitbetaald worden van 75 euro. Tevens werd vooropgesteld dat het slechts zou gaan om een gemiddelde tijdsduur. Wanneer de advocaat zou kunnen aantonen dat hij 30% meer tijd had besteed aan de zaak dan aan een gemiddelde zaak dan zou hij daarvoor bijkomend vergoed worden. Vandaag stellen we vast dat advocaten slechts een verhoging van hun vergoeding kunnen vragen wanneer ze kunnen aantonen 100% meer prestaties te hebben verricht dan in een gemiddelde zaak (Art. 2, 2°, KB 20 december 1999) en zien we op geen enkele wijze het bedrag van 75 euro gegarandeerd. Integendeel, er is sprake van slechts 25 euro¹⁵ per uur. Om een voorbeeld te geven, houdt dit in dat wanneer een advocaat vandaag een asielzoeker bijstaat, hem voorbereidt op het interview op het commissariaat-generaal, het interview bijwoont en daarna de genomen beslissing bespreekt hij gemiddeld zes uur gewerkt heeft

14 "De minister van Justitie zal werk maken van een grondige modernisering van het systeem van de juridische tweedelijnsbijstand, binnen de beperkingen onderhevig aan een budgettair gesloten enveloppe. Alle betrokken actoren dienen geresponsabiliseerd te worden om het systeem toegankelijk en betaalbaar te houden" (GEENS, 2014)

15 Persbericht Theo FRANCKEN: <http://www.n-va.be/nieuws/theo-francken-procedureslagen-in-vreemdelingen-zaken-voortaan-fors-ontmoedigd>

aan deze zaak. Hij zal daarvoor dan in juni 2018 vermoedelijk een bedrag van 150 euro bruto voor ontvangen. Het is onmogelijk om rechtzoekenden een behoorlijke bijstand te geven aan dergelijke tarieven.

Bovendien zullen advocaten vaak geen vergoeding ontvangen of hoogstens een minimale vergoeding wanneer het gaat om een meervoudige aanvraag¹⁶. De vergoeding van de advocaat wordt in die gevallen trouwens volledig gekoppeld aan het verkregen resultaat.

Gemotiveerde advocaten haken dan ook af, net op het ogenblik dat de administratieve procedures in vreemdelingenzaken alsmäär complexer en technischer worden en de bijstand van een gespecialiseerde advocaat meer dan ooit nodig is.

5. CONCLUSIE

Als besluit kan dan ook gesteld worden dat de hervorming van de tweedelijnsbijstand op het vlak van het vreemdelingenrecht geen verbetering inhoudt. De vreemdeling – en bij uitbreiding zijn advocaat – wordt geconfronteerd met een zwaardere administratieve last, terwijl de vergoeding die de advocaat krijgt voor zijn werk alleen maar onzekerder wordt.

REFERENTIES

GEENS, K. (2014). *Beleidsverklaring Justitie*. Parl. St. Kamer nr. 54 0020/018.

Koninklijk besluit van 20 december 1999 tot vaststelling van de voorwaarden van de kosteloosheid van de juridische eerstelijnsbijstand en van de gedeeltelijke of volledige kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand, *BS*. 30 december 1999 (opgeheven door KB van 10 juli 2001).

Koninklijk besluit van 10 juli 2001 tot vaststelling van de voorwaarden van de kosteloosheid van de juridische eerstelijnsbijstand en van de gedeeltelijke of volledige kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand, *BS*. 25 juli 2001.

Koninklijk besluit van 3 augustus 2016 tot wijziging van het koninklijk besluit van 18 december 2003 tot vaststelling van de voorwaarden van de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand, *BS*. 10 augustus 2016.

Ministerieel besluit van 19 juli 2016 tot vaststelling van de nomenclatuur van de punten voor prestaties verricht door advocaten belast met gedeeltelijk of volledig kosteloze juridische tweedelijnsbijstand, *BS*. 10 augustus 2016

Orde van Vlaamse Balies (2016, 1 september). *Compendium juridische tweedelijnsbijstand*.

Raad van State (2016, 1 juli). Advies m.b.t. wetsvoorstel tot oprichting van een fonds voor de juridische tweedelijnsbijstand, *Parl. St. Kamer werkingsjaar 2015-2016*, nr. 54 1851/005.

Wet van 6 juli 2016 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de juridische bijstand, *BS*. 14 juli 2016. (Wet op de hervorming van de tweedelijnsbijstand)

Wetsontwerp van 4 mei 2016 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de juridische bijstand, *Parl. St. Kamer werkingsjaar 2014-2015*, nr. 54 1819/001.

Wetsvoorstel van 24 mei 2016 tot oprichting van een fonds voor de juridische tweedelijnsbijstand (ingediend door S. De Wit, S. Becq, G. Foret, P. Goffin, R. Terwingen en G. Uyttersprot), *Parl. St. Kamer werkingsjaar 2015-2016*, nr. 54 1851/001.

¹⁶ Zie bijvoorbeeld code 8.3.1 of code 8.3.2.2 van de nomenclatuur